

La reconstrucció del retaule major de Poblet a càrrec de l'escultor Modest Gené

En el següent article es descriu la reconstrucció del retaule de l'altar major del monestir de Poblet duta a terme per l'escultor Modest Gené entre els anys 1948 i 1953. Si bé en el camp de la Història de l'Art s'ha fet referència a aquesta intervenció, la manca de documentació ha dificultat la seva completa identificació. Aquesta ha estat realitzada com a part del treball d'investigació de la tesi doctoral desenvolupada per l'autora del present article titulada "Caracterització i conservació del retaule de l'altar major del monestir de Poblet".¹

Montserrat Artigau Miralles. Professora de Conservació i Restauració d'Escultura de l'ESCRBCC. martigau@xtec.cat

INTRODUCCIÓ

L'estat de conservació del retaule de l'altar major del monestir de Poblet, obra de l'escultor Damià Forment, ha estat condicionat pels esdeveniments històrics que han tingut lloc des de la seva execució el 1529 fins a l'actualitat. El més rellevant d'aquests esdeveniments, ja que va tenir una incidència directa en la degradació de l'obra, va ser l'exclaustració del monestir el 1835, després de la qual es produí la mutilació i espoliació sistemàtica del retaule, amb la destrucció dels relleus i la desaparició de moltes de les escultures exemptes, accions que es varen dur a terme fins a finals del segle XIX.

L'obra va romandre pràcticament en el mateix estat de conservació, excepte per la col·locació d'algunes petites escultures a les pilastres al llarg del segle XX i per la intervenció de l'escultor Joan Rebull i Torroja l'any 1936, qui va reconstruir la imatge de la Mare de Déu amb l'Infant, escultura que presidia el retaule, per tal de retornar l'altar major al culte.

A la dècada dels anys 40 es considera que l'estat de degradació del retaule impedeix realitzar una intervenció de restauració. Així ho trobem documentat a la *Memòria anual de la Germandat*

de Benefactors de Santa Maria de Poblet l'any 1946, en la qual podem llegir al peu de fotografia d'una imatge del retaule de Poblet el següent text: "El mutilado retablo de Damián Forment (s. XVI), imposible de restaurar (...)". El text esmenta també la possibilitat del trasllat del retaule del presbiteri a la sagristia nova del monestir, qüestió que es planteja en aquest moment, tot i que finalment no es va produir. De fet, un any després s'inicien les tasques de reconstrucció del retaule, dutes a terme per l'escultor Modest Gené, tractant-se de la intervenció de restauració més important realitzada a l'obra.

RECONSTRUCCIÓ DEL RETAULE

L'escultor Modest Gené² va realitzar diverses actuacions al monestir de Poblet entre els anys 1948 i 1957, la primera de les quals va ser la reconstrucció del retaule de l'altar major. Malauradament, aquesta intervenció es troba poc documentada, tant per part de l'artista com per les referències a les fonts documentals, malgrat que tant la comunitat del monestir de Poblet com la pròpia família de l'escultor han confirmat aquestes tasques de reconstrucció portades a terme per Modest Gené.

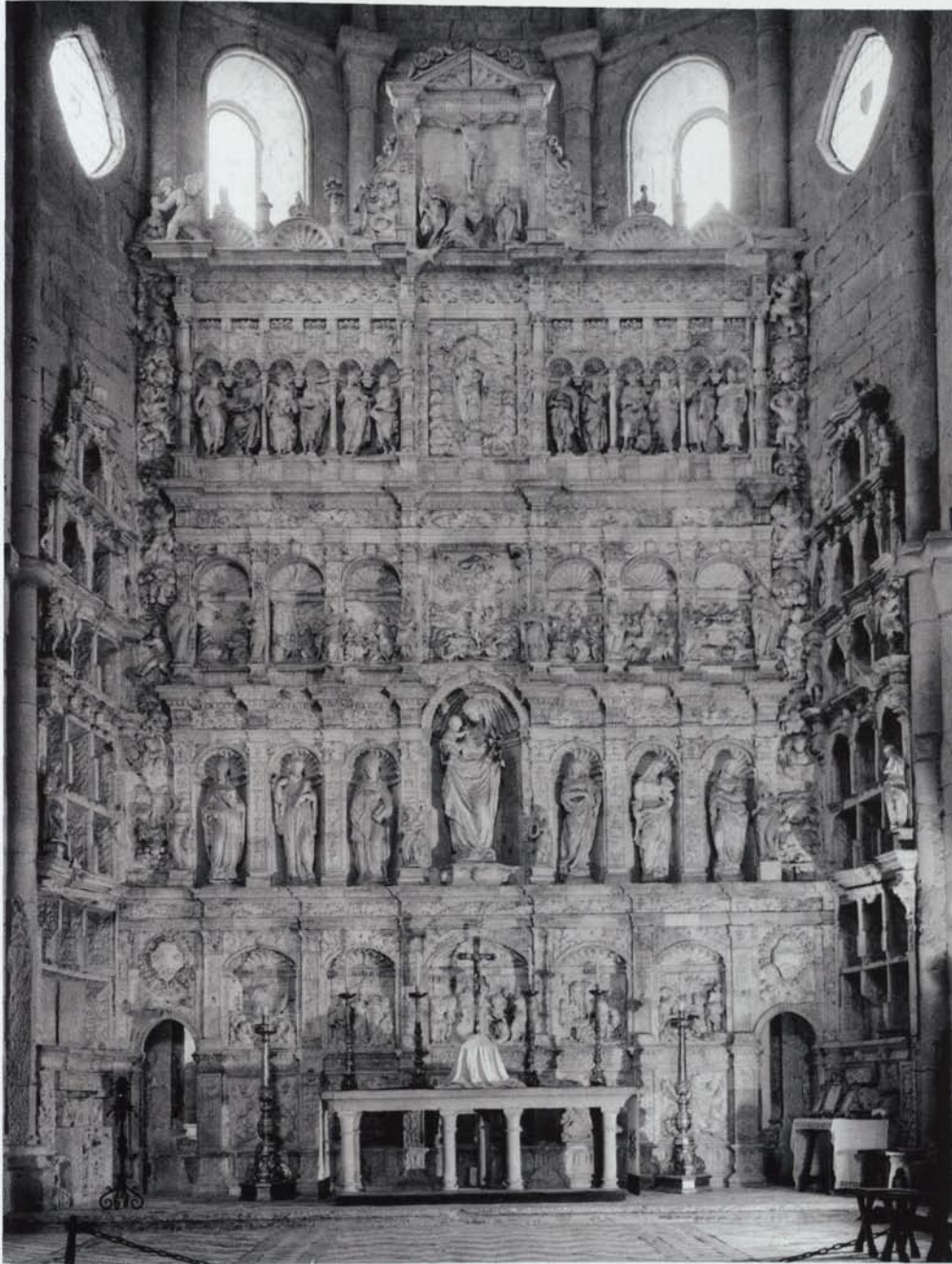
L'Arxiu Gené-Gómez Calcerrada, conservat per la família de l'escultor, conté informació de tota l'obra de l'artista. L'accés a aquest arxiu ens ha permès localitzar documentació referent a les tasques de reconstrucció del retaule major de Poblet: la més rellevant correspon a una carta datada l'any 1984 del mestre picapedrer i escultor Miquel Vendrell, company de Modest Gené, qui també va realitzar tasques de reconstrucció al monestir de Poblet. A la carta, Vendrell descriu la restauració de les sis escultures de sants situades al primer pis, als costats de la imatge de la Mare de Déu, assenyalant que les reconstruccions es varen realitzar primer en fang i després en guix escaiola, per tal de ser reproduïdes en alabastre, tot i que aquesta intervenció finalment no va ser duta a terme.³

Així mateix, hem constatat que Gené no va conservar cap documentació referent a la reconstrucció del retaule de l'altar major, com dibuixos, fotografies o documentació escrita, la qual cosa dificulta en gran mesura el coneixement precís de les peces intervingudes.

¹ 8/7/2006, Universitat de Barcelona, Facultat de Belles Arts.

² GENÉ I ROIG, MODEST (Reus, Baix Camp 1914 – Bata, Guinea Equatorial 1983). Pintor i escultor, destacà per la seva qualitat artística des de la infantesa a l'Escola del Treball de Reus. El 1931 inicià la carrera artística, estudiant a Barcelona als tallers dels mestres Eusebi Arnau i J. Dunyach. Obtingué la beca *Jacint Barrau* per cursar estudis oficials a l'Escola de Belles Arts Sant Jordi, i realitzà diverses obres i exposicions, instal·lant el seu estudi a Reus l'any 1939. Fou fundador i director del Cercle Artístic de Reus, així com membre de la Junta Rectora de la Secció d'Art del Centre de Lectura de Reus, en el qual a més exercí de professor de dibuix i pintura. Entre els anys 1948 i 1957 realitzà tasques de reconstrucció al monestir de Poblet mentre continuava la seva tasca artística, per la qual rebé diversos premis i mencions, a més d'exercir la docència. A la dècada dels anys 50 realitzà estades a Andalusia i Marroc, i el 1957 l'Institut d'Investigacions Científiques li concedí una beca artística a Guinea Equatorial, on residí fins a la seva mort, desenvolupant una carrera artística i docent que combinà amb estades a Catalunya.

³ Arxiu Gené-Gómez Calcerrada. Carpeta Poblet, carta 19.08.84.

1. Imatge del retaule de l'altar major del monestir de Poblet, corresponent a l'any 1953, després de la reconstrucció realitzada per l'escultor Modest Gené (Fotografia: Arxiu Mas).

En un article d'Antoni Casas i Ferrer publicat l'any 1994 a la revista *Reus setmanal*, trobem referències posteriors a aquestes tasques de reconstrucció, quan s'afirma que les tres figures a cada costat de la Mare de Déu del retaule de l'altar major de Poblet són obra de Modest Gené. Aquest mateix any apareix un ampli estudi sobre l'obra de Modest Gené al monestir de Poblet, realitzat per M. Carme Bigorra, en el qual s'esmenta la reconstrucció de les escultures dels apòstols del tercer pis, a més dels sis sants del primer pis.⁴

D'altra banda, a la dècada dels anys 80 el monestir de Poblet editava una sèrie de postals, de la qual la núm. 46 corresponia al retaule de l'altar major. A la part posterior es trobava una descripció de la imatge, amb el següent text:

Reial Monestir de Poblet // Retaule de l'església abacial // Obra de Damià Forment (s. XVI) i restaurat per Joan Rebull i Modest Gené.

Posteriorment, aquesta postal s'edità amb el núm. 37, i no hi apareix en el text la referència a l'autoria de les restauracions.

⁴ M. Carme BIGORRA, «L'obra de Modest Gené al Monestir de Poblet (1947-1958). Notes per al seu estudi», a *Recull Bartomeu Darder i Pericas (1894-1944)*, Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1994, p. 167-177. Hem d'assenyalar una confusió en aquest estudi referent a la reconstrucció de les escultures exemptes del tercer pis del retaule de l'altar major de Poblet; l'autora cita les reconstruccions dels apòstols sant Simó i sant Tadeu, i el cap de sant Bartomeu (p. 173), quan es tracta de l'escultura completa de sant Tadeu i el cap, braç esquerre i peus de l'escultura de sant Mateu.

2 i 3. Escultures del primer pis del retaule de Poble talle, col·locades en la intervenció de 1948. Les línies vermelles indiquen les zones reconstruïdes en guix per l'escultor Modest Gené, per tal de diferenciar-les dels fragments d'alabastre (Fotografies: C. Aymerich, CRBM; retoc gràfic: M. Artigau).

Així doncs, trobem referències a la reconstrucció realitzada per l'escultor Modest Gené de les sis escultures exemptes del primer pis, representant als sants Malaquies, Bernat i Guillem, i a les santes Colombina, Úrsula i Florentina, així com dues escultures exemptes del lateral esquerre del tercer pis, representant els apòstols sant Tadeu i sant Mateu. Totes aquestes escultures varen desaparèixer després de l'exclaustració del monestir.

Desafortunadament, manca tota la documentació referent a aquesta reconstrucció i a la procedència dels fragments d'alabastre emprats. Malgrat tot, hem pogut obtenir informació de la Sra. M. Carme Gené, filla de l'escultor, qui ens ha confirmat que la

reconstrucció es va fer amb fragments que es trobaven amuntegats a les dependències del monestir. Cal assenyalar que aquests fragments no es troben descrits en cap documentació o inventari anteriors a la intervenció, ni tampoc la seva procedència, per la qual cosa la seva pertinença a l'obra originària de Forment ha estat objecte de controvèrsia. En l'estudi realitzat per l'autora del present article, s'ha desenvolupat la hipòtesi de la originalitat d'aquests fragments, mitjançant els testimonis obtinguts, la documentació referent a la conservació de fragments escultòrics al monestir, i la similitud formal i estilística de les escultures reconstruïdes del primer pis amb la resta d'escultures que varen romandre al retaule, així com amb d'altres obres formentianes.

4 i 5. Escultures situades al tercer pis del retaule de Poblet en la intervenció de 1948. Detalls de les reconstruccions (Fotografies: C. Aymerich, CRBM; retoc gràfic: M. Artigau).

L'escultor va realitzar la reintegració volumètrica de les zones de pèrdua de suport amb guix. Possiblement la utilització d'aquest material va ser a causa de la seva reversibilitat, ja que es tractava d'una intervenció provisional, per tal d'ésser tallades en alabastre, com hem esmentat anteriorment. Aquesta última fase de la intervenció, confirmada també per M. Carme Gené, implicaria la pèrdua dels fragments originals d'alabastre, motiu pel qual pensem que no va ser realitzada, tot i que també podria ser a causa de motius econòmics.

Com a part del citat treball d'investigació de l'obra, s'ha dut a terme la identificació dels fragments d'alabastre emprats per a la reconstrucció de les escultures i la diferenciació amb les reintegracions realitzades amb guix.

Gené va dur a terme la reconstrucció de les escultures seguint la iconografia pròpia de cada sant representat. De fet, podem observar que tots els atributs característics, menys el de santa Florentina, corresponen a reconstruccions realitzades per l'escultor. Quant a les escultures dels apòstols del tercer pis, Gené va reconstruir totalment amb guix la imatge de sant Tadeu, possiblement perquè no va poder recuperar cap fragment d'alabastre. L'escultor va seguir la iconografia pròpia i comú dels apòstols: vestint túnica i pali apostòlic, descalç, aguantant el llibre amb la mà i amb barba, tot i que les seves dimensions són majors que en la resta d'escultures. En la reconstrucció de sant Mateu observem que la imatge en alabastre és quasi completa, i correspon als vestits del sant, que segueixen la iconografia pròpia dels apòstols, fins i tot per l'atribut, el llibre; només li manquen el

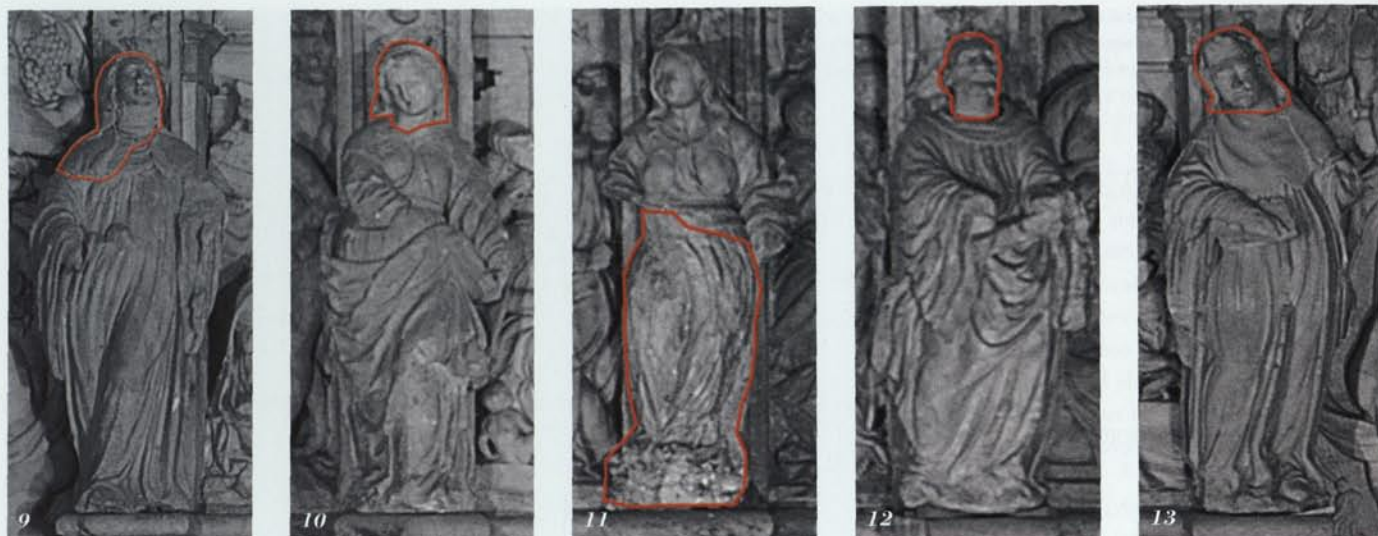

cap, part del braç esquerre i els peus; l'escultor va realitzar la reconstrucció en guix, representant el sant amb barba.

Així doncs, quant a les intervencions realitzades per l'escultor Modest Gené al retaule de l'altar major iniciades l'any 1948, tan sols es troben referències documentals de les reconstruccions realitzades a les sis escultures de sants del primer pis i dues escultures dels apòstols del tercer pis. Però observant la imatge del

6, 7 i 8. Reintegració de les escultures situades, respectivament, a l'àtic i al primer pis del retaule de l'altar major de Poblet, i del Crist del relleu de la Resurrecció (Fotografies: C. Aymerich, CRBM; retoc gràfic: M. Artigau).

9, 10, 11, 12 i 13. Reintegració de les escultures col·locades al segon pis del retaule de Poblet en la intervenció de 1948 (Fotografies: C. Aymerich, CRBM; retoc gràfic: M. Artigau).

retaula corresponent a l'any 1953, en el qual la reconstrucció de Gené ja es trobava finalitzada, podem observar que aquesta intervenció va consistir també en la col·locació a les pilastres de dotze escultures exemptes, algunes de les quals varen ser també reconstruïdes. Cal tenir en compte que d'aquestes escultures n'hi ha que ja apareixien en diferents ubicacions del retaule a les imatges fotogràfiques anteriors a aquesta intervenció de 1948. Possiblement aquestes dotze escultures es varen conservar a les dependències del monestir o varen ser retornades abans d'aquesta intervenció.

Tot i que no existeixen referències documentals de la reconstrucció d'aquestes escultures i de la seva col·locació en el retaule, queda constància que aquestes actuacions varen ser dutes a terme en el període en què l'escultor Modest Gené es trobava

realitzant la restauració de l'obra. Així mateix, la similitud formal de totes les reconstruccions realitzades al retaule indica que són obra del mateix autor, tal i com s'exposa en les conclusions finals.

De les dotze escultures que varen ser col·locades al retaule, només sis es trobaven senceres, i per tant no es realitzà cap reintegració: són les que es varen ubicar, segons el contracte de capitulació de l'obra de Forment, a les pilastres del primer pis corresponents a tres dels àngels i, al segon pis, a les pilastres corresponents a santa Tecla (actualment desapareguda i substituïda), santa Caterina i santa Escolàstica.

Quant a les sis escultures restants col·locades al retaule, totes varen ser reconstruïdes, així com la imatge de la Mare de Déu

14, 15, 16, 17 i 18. Escultures col·locades a les pilastres del primer i segon pis del retaule de Poblet en la intervenció de 1948, sense realitzar-hi cap tipus de reconstrucció (Fotografies: C. Aymerich, CRBM).

situada a l'àtic, ja que totes es trobaven mutilades o només en restaven fragments. També va ser reconstruït el Crist del relleu central del segon pis, el cap del qual presenta molta similitud amb la reconstrucció de l'apòstol sant Tadeu portada a terme per l'escultor Modest Gené, essent la intervenció de Crist d'una qualitat molt inferior, especialment en les extremitats.

CONCLUSIONS

Així doncs, tenint en compte la documentació gràfica del retaule de Poblet corresponent a l'any 1953, i com a resultat del citat treball de recerca, podem afirmar que les tasques de reconstrucció del retaule de l'altar major de Poblet, que l'escultor Modest Gené va portar a terme entre els anys 1948 i 1953, varen consistir en les següents intervencions:

- Col·locació d'un total de dinou escultures, desaparegudes després de l'exclaustració del monestir (dos al tercer pis, vuit al segon i nou al primer).
- Reconstrucció, utilitzant fragments d'alabastre, de dotze de les dinou escultures col·locades al retaule (una del tercer pis, cinc del segon i sis del primer).
- Reconstrucció de dues escultures que varen romandre al retaule després de l'exclaustració, tot i que mutilades (una de l'àtic i una del segon pis, que va ser col·locada al primer pis).
- Reconstrucció del relleu central del segon pis.
- Reconstrucció total d'una escultura del tercer pis, desapareguda després de l'exclaustració del monestir.

Aquestes conclusions es basen en el fet que tant la col·locació de les escultures a les pilastres del retaule de Poblet que es trobaven buides, com la reconstrucció d'algunes d'aquestes peces, varen ser dutes a terme en el període de temps en el qual es troba documentat que l'escultor Modest Gené va realitzar la seva intervenció al retaule, tal i com es pot comprovar a la documentació gràfica corresponent a l'any 1953. D'altra banda, la comunitat del monestir ha constatat que ningú més va intervenir en la reconstrucció de l'obra, excepte petites actuacions posteriors. Així mateix, la similitud formal de totes les reconstruccions indiquen que totes varen ser realitzades pel mateix autor, tal com afirma el pare Jesús Maria Oliver en la seva monografia del monestir de Poblet,⁵ tenint en compte també que l'escultor Modest Gené va realitzar aquestes intervencions sense l'ajut de cap altra persona.

Malgrat que fins ara tan sols hagi estat documentada la reconstrucció de les escultures dels sis sants del primer pis i de dues escultures d'apòstols del tercer pis del retaule de Poblet, realitzades per l'escultor Modest Gené, considerem que a partir d'aquesta investigació queda demostrat que la reconstrucció del retaule de Poblet va consistir en un major nombre d'intervencions, quedant establert l'abast d'aquesta actuació.

La reconstrucció del retablo mayor de Poblet a cargo del escultor Modest Gené

En el siguiente artículo se describe la reconstrucción del retablo del altar mayor del monasterio de Poblet llevada a cabo por el escultor Modest Gené entre los años 1948 y 1953. Si bien en el campo de la Historia del Arte se ha hecho referencia a esta intervención, la falta de documentación ha dificultado su completa identificación. Ésta ha sido realizada como parte del trabajo de investigación de la tesis doctoral desarrollada por la autora del presente artículo titulada "Caracterización y conservación del retablo del altar mayor del monasterio de Poblet".

Montserrat Artigau Miralles. Profesora de Conservación y Restauración de Escultura de la ESCRBC. martigau@xtec.cat

INTRODUCCIÓN

El estado de conservación del retablo del altar mayor del monasterio de Poblet, obra del escultor Damià Forment, se ha visto condicionado por los acontecimientos históricos que han tenido lugar desde su ejecución en 1529 hasta la actualidad. El más relevante de estos acontecimientos, ya que tuvo una incidencia directa en la degradación de la obra, fue la exclaustración del monasterio en 1835, después de la cual se produjo la mutilación y expoliación sistemática del retablo, con la destrucción de los relieves y la desaparición de muchas de las esculturas exentas, acciones que se llevaron a cabo hasta finales del siglo XIX.

La obra permaneció prácticamente en el mismo estado de conservación, excepto por la colocación de algunas pequeñas esculturas en las pilastras en el siglo XX y por la intervención del escultor Joan Rebull Torroja en 1936, quien reconstruyó la imagen de la Virgen con el Niño, escultura que presidía el retablo, para retornar el altar mayor al culto.

En la década de los años 40 se considera que el estado de degradación del retablo impide realizar una intervención de restauración. Así lo encontramos documentado en la *Memoria anual de la Hermandad de Benefactores de Santa María de Poblet* en 1946, en la cual podemos leer al pie de fotografía de una imagen del retablo de Poblet el siguiente texto: "El mutilado retablo de Damián Forment (s. XVI), imposible de restaurar (...)". El texto menciona también la posibilidad del traslado del retablo del presbiterio a la sacristía nueva del monasterio, cuestión que se plantea en este momento, y que finalmente no se realizó. De hecho, un año después se inicia la reconstrucción del retablo, llevada a cabo por el escultor Modest Gené, tratándose de la intervención de restauración más importante realizada a la obra.

RECONSTRUCCIÓN DEL RETABLO

El escultor Modest Gené² realizó varias actuaciones en el monasterio de Poblet entre los años 1948 y 1957, la primera de las cuales fue la reconstrucción del retablo del altar mayor. Desafortunadamente, dicha intervención se encuentra poco documentada, tanto por parte del artista como por las referencias en las fuentes documentales, a pesar de que tanto la comunidad del monasterio de Poblet como la propia familia del escultor han confirmado estas tareas de reconstrucción llevadas a cabo por Modest Gené.

El Archivo Gené-Gómez Calcerrada, conservado por la familia del escultor, contiene información de toda la obra del artista. El acceso a este archivo nos ha permitido localizar documentación referente a las

⁵ Jesús M. OLIVER, *Poblet: espai i temps*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 2000, p. 120.